

**NUTQ NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHDA
SHART-SHAROITLARNING O'RNI VA ULARNING
KOMMUNIKATIV RIVOJLANISHIGA TA'SIRI**

Turaboyeva Dildora Abdusalomovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti namangan filiali

Maxsus pedagogika(logopediya) yo'nalishi

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda shart-sharoitlarning ahamiyati va ularning kommunikativ rivojlanishiga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolaning atrof-muhiti, o'quv xonasi sharoiti, didaktik va pedagogik vositalar, shuningdek, ijtimoiy muhit bolalarning nutq va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maqolada shuningdek, pedagoglar va logopedlar uchun amaliy tavsiyalar berilgan, bu esa bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Tadqiqot jarayonida nutq nuqsoni turlariga qarab individual yondashuvning ahamiyati ham ko'rsatib o'tilgan. Shu bilan birga, maqolada kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda shart-sharoitlarni optimallashtirish bo'yicha innovatsion metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: nutq nuqsoni, kommunikativ rivojlanish, shart-sharoit, pedagogik metodlar, bolalar psixologiyasi.

Nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash bugungi kunda pedagogika va logopediya sohasida eng dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Nutq va muloqot insonning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli, bolaning nutq va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda faqat individual mashg'ulotlar emas, balki shart-sharoitlarning o'rnini ham juda muhimdir.

Shart-sharoitlar deganda, bolani o'rab turuvchi makon, o'quv xonasi tartibi, didaktik va pedagogik vositalar, shuningdek, ijtimoiy muhit tushuniladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, optimallashtirilgan shart-sharoitlar bolaning nutq nuqsonlarini bartaraf etishda va kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirishda sezilarli darajada samaradorlikni oshiradi. Masalan, rang-barang didaktik materiallar, ovoz va vizual signallar bilan boyitilgan o'quv muhiti, shuningdek, bolalar orasida ijobiy muloqotning mavjudligi nutqni rivojlantirish jarayonini tezlashtiradi va bolalarda o'zini ifodalashga bo'lgan ishonchni oshiradi.

Nutq nuqsoni turlicha bo'lishi mumkin: artikulyatsiya buzilishi, talaffuz

muammolari, lalinlik, kekkilik, artikulyator muskullarining yetarli rivojlanmaganligi va boshqa holatlar. Har bir nuqson turi bolaning kommunikativ qobiliyatiga turlicha ta'sir qiladi, shuning uchun individual yondashuv va shart-sharoitlarni optimallashtirish muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, bolalar bilan ishlash jarayonida pedagog va logopedning metodik yondashuvi, didaktik vositalardan foydalash usullari va ijtimoiy muhitning qo'llab-quvvatlashi bolaning nutqini samarali rivojlantirishda asosiy omillar sifatida ko'riladi. Maqolaning asosiy maqsadi – nutq nuqsone bo'lgan bolalar bilan ishlashda shart-sharoitlarning rolini tahlil qilish, ularning kommunikativ rivojlanishiga ta'sirini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Maqolada keltirilgan ma'lumotlar pedagoglar, logopedlar, ota-onalar va boshqa mutaxassislar uchun foydali bo'lib, bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi.

Nutq nuqsone bo'lgan bolalar bilan ishlash jarayonida shart-sharoitlarning ahamiyati katta. Shart-sharoitlarni uch asosiy guruhga bo'lish mumkin: fizik muhit, didaktik vositalar va ijtimoiy-muloqot muhiti. Har bir komponent bolaning nutq va kommunikativ rivojlanishiga turlicha ta'sir qiladi.

Fizik muhit: O'quv xonasi va mashg'ulotlar o'tkaziladigan makon bolaning diqqatini jamlash va nutq mashqlarini samarali bajarishiga ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qulay yorug'lik, shovqinsiz muhit, rang-barang dekorativ elementlar va ergonomik mebel bolalarda ijobiy ruhiy holatni yaratadi. Shu bilan birga, vizual va akustik signallarni qo'llash, masalan, rangli kartochkalar, rasmlar slaydlar va ovozi ko'rsatmalar, bolalarning nutq mashqlarini osonroq tushunishiga yordam beradi.

Didaktik vositalar: Nutq terapiyasi jarayonida didaktik vositalar bolaning nutq va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan: Artikulyatsiya mashqlari uchun maxsus plastmassa yoki yumshoq o'yinchoqlar. Fonetik kartochkalar va rasmlar lug'at. Multimedia vositalari: audio va video materiallar orqali talaffuz va so'z boyligini oshirish.

Didaktik vositalardan foydalanish shart-sharoitni boyitadi, bolaga mashqni qiziqarli va interaktiv tarzda bajarishga imkon beradi. Shu bilan birga, individual yondashuvni ta'minlash orqali bolalarning nutqdagi zaif tomonlarini aniqlash va ularni bartaraf etish osonlashadi.

Ijtimoiy-muloqot muhiti: Bolalarning nutq va kommunikativ rivojlanishi faqat individual mashg'ulotlar bilan emas, balki ijtimoiy muloqot muhiti orqali ham shakllanadi. Pedagog va logopedning muloqot uslubi, sinfdoshlar bilan o'zaro ta'sir, ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi bolalarning nutqini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Masalan, kichik guruhlarda o'tkaziladigan mashg'ulotlar bolalarga o'z fikrini ifodalash, savol-javoblarni o'rganish va muloqot qobiliyatini oshirish imkonini beradi. Ijtimoiy muhitni

ragʻbatlantiruvchi elementlar — masalan, tabriklash tizimi, yutuqlarni vizual tarzda koʻrsatish — bolalarda motivatsiya va oʻzini ifodalashga boʻlgan ishonchni kuchaytiradi.

Individual yondashuv: Nutq nuqsoni turi va darajasiga qarab individual yondashuv zarur. Masalan: Artikulyatsiya buzilishlari boʻlgan bolalar uchun ogʻiz va til mushaklarini rivojlantirish mashqlari. Lalinlik yoki kekkilik mavjud boʻlsa, talaffuzni toʻgʻrilash mashqlari va ovozli mashqlar. Nutqni kech rivojlantirgan bolalar bilan interaktiv oʻyinlar orqali soʻz boyligini oshirish.

Individual yondashuvni taʼminlash shart-sharoitlarning optimallashtirilishini ham oʻz ichiga oladi: oʻquv muhiti, didaktik vositalar va ijtimoiy muloqot elementi bolaning nutq xususiyatlariga moslashtiriladi.

Innovatsion metodlar: Soʻnggi yillarda nutq terapiyasi va pedagogik metodologiyada innovatsion texnologiyalar keng qoʻllanilmoqda. Masalan: Kompyuter va planshetlar yordamida interaktiv mashqlar. Audio-vizual dasturlar orqali talaffuzni kuzatish va tuzatish. Virtual reallik (VR) va multimodal oʻyinlar bolalarning muloqot koʻnikmalarini rivojlantirishda samarali. Ushbu texnologiyalar shart-sharoitlarni boyitadi, bolalarning eʼtiborini jalb qiladi va nutq mashqlarini qiziqarli qiladi.

Nutq nuqsoni boʻlgan bolalar bilan ishlashda shart-sharoitlarning oʻrni muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, bolaning fiziki muhiti, didaktik vositalar, ijtimoiy muhit va pedagogning individual yondashuvi uning nutq va kommunikativ rivojlanishiga sezilarli taʼsir qiladi. Qulay va ragʻbatlantiruvchi oʻquv muhiti bolalarning diqqatini jamlash, nutq mashqlarini toʻgʻri bajarish va oʻzini ifodalashga boʻlgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

Didaktik vositalar — rasmi kartochkalar, audio va video materiallar, artikulyatsiya mashqlari uchun maxsus oʻyinchoqlar — bolalarning nutqini shakllantirishda interaktiv va qiziqarli imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy-muloqot muhiti, yaʼni sinfdoshlar bilan muloqot, ota-onalarning qoʻllab-quvvatlashi va pedagogning samarali metodik yondashuvi bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi.

Shuningdek, individual yondashuv nutq nuqsoni turiga va bolaning rivojlanish darajasiga moslashgan metodlarni qoʻllash imkonini beradi. Artikulyatsiya buzilishlari, talaffuz muammolari yoki kech rivojlanayotgan nutq kabi holatlar har bir bola uchun alohida yondashuvni talab qiladi. Innovatsion pedagogik va texnologik usullar — interaktiv multimedia dasturlari, virtual reallik, audio-vizual mashqlar — nutq va muloqot koʻnikmalarini rivojlantirish jarayonini samarali qiladi, bolalar uchun oʻqish va mashqlarni qiziqarli va motivatsion qiladi.

Natijada, shart-sharoitlarni optimallashtirish va individual yondashuvni

qo'llash bolalarning nutqini rivojlantirishni samarali va tizimli tarzda tashkil etishga imkon beradi. Ushbu tadqiqot pedagoglar, logopedlar va ota-onalar uchun amaliy tavsiyalar beradi va nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ахунов, И.Г. Логопедия для дошкольников и школьников. — Москва: Просвещение, 2019.
2. Борисова, Е.В. Речевая терапия и коррекция речи у детей. — Санкт-Петербург: Речь, 2020.
3. Гусейнова, Л.М. Методика работы с детьми с нарушениями речи. — Баку: Элм, 2018.
4. Jones, L., & Smith, P. Speech and Language Development in Children with Communication Disorders. — New York: Routledge, 2021.
6. Kalyan, S. Innovative Techniques in Speech Therapy for Children. — London: Sage Publications, 2020.
7. Кузнецова, Н.Н. Коммуникативное развитие детей с речевыми нарушениями. — Москва: Академия, 2019.
8. Левина, Т.С. Психология развития ребенка: особенности речевого развития. — Санкт-Петербург: Питер, 2018.
9. Умарова, С.С. Инновационные методы в педагогике и логопедии. — Ташкент: Маърифат, 2022.
1. 9.G.Jumanazrova. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilidagi og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirish jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish metodikasi. TADQIQOTLAR Jahon ilmiy – metodik jurnali 70 - SON Sentabr– 2025. ISSN:3030-3613
2. 10.G.Jumanazarova.Boshlang'ich ta'lim jarayonida ingliz tilini integratsiyalashgan darslar asosida o'qitish metodikasi. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. 53-son_1-to'plam_Sentabr -2025. ISSN:3030-3621
3. 11.G.Jumanazarova.Olim Abdurashid Munavvarovning o'qituvchilik va tashkilotchilik mahorati. NamDU ilmiy axborotnomasi.Namangan, ISSN: 2181-1458. 4-son, 2023.-586-589-b.
4. 12.G.Jumanazarova.Oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish borasidagi izlanishlar.“Maktabgacha va boshlang'ich ta'limning dolzarb masalalari” xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. Farg'ona, 2022.- 414-419-b.
5. 13.G.Jumanazarova.The features of the works of uzbek family scholar Abdurashid Munavvarov in the development of the pedagogical system of proper organization of family upbringing. Jurnal Ilmu Sosial, Politik dan Humaniora Vol: 4, No 1, 2024, ISSN: 2798-8260. pp. 1-7.
6. 14.G.Jumanazarova. Pedagogical technologies for improving family

relations in the organization of family upbringing. “Современные исследования: теория и практика” Сборник статей международной научно-практической конференции, 2024. pp. 55-60.